

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Т. І. Швидка

Правове регулювання відносин неплатоспроможності та банкрутства

Навчальний посібник

Харків
«Право»
2022

Рецензент:

Задихайло Д. В. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент НАПрН України

*Рекомендовано до друку на засіданні кафедри господарського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 1 від 30 серпня 2022 року)*

Швидка Т. І.

ШЗЗ Правове регулювання відносин неплатоспроможності та банкрутства : навч. посіб. / Т. І. Швидка ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2022. – 134 с.

ISBN 978-966-998-428-9

У навчальному посібнику викладено систематизований результат комплексного узагальнення правового регулювання відносин неплатоспроможності та банкрутства юридичних і фізичних осіб. Висвітлено основні поняття інституту банкрутства і статус учасників процедури банкрутства. Розкриваються процедурні аспекти провадження справи про банкрутство юридичних і фізичних осіб, у тому числі судові та позасудові процедури у справі про банкрутство, заходи щодо запобігання банкрутству боржника, особливості санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство та санація у справі про банкрутство. Проаналізовано історію становлення законодавства про банкрутство та його сучасний стан. Зроблено аналіз сучасного законодавства й надано порівняльну характеристику Кодексу України з процедур банкрутства і попередньої редакції закону.

УДК 347.736/.738(477)(075)

Зміст

Вступ.....	6
Тема 1. Поняття інституту банкрутства.	
Виникнення та розвиток процедур банкрутства	
1.1. Поняття та правова природа неплатоспроможності (банкрутства)	8
1.2. Моделі регулювання правовідносин в сфері неплатоспроможності та банкрутства	9
1.3. Історія розвитку питання законодавчого регулювання відносин неплатоспроможності	10
1.4. Сучасний етап законодавчого регулювання відносин неплатоспроможності та банкрутства. Новели у законодавстві	14
1.5. Поняття та відмінності неплатоспроможності від банкрутства.	16
1.6. Ознаки банкрутства.	17
1.7. Принципи банкрутства.	17
1.8. Причини банкрутства	18
1.9. Види банкрутства.	19
1.10. Поняття та ознаки прихованого, навмисного, фіктивного банкрутства.	20
Тема 2. Правове становище учасників провадження у справі про банкрутство	
2.1 Загальна характеристика учасників провадження у справі про банкрутство	22
2.1 Правове становище кредиторів у справі про банкрутство.....	22
2.2 Правове становище боржника у справі про банкрутство	22
2.3 Державний орган з питань банкрутства	24
Тема 3. Правовий статус та повноваження арбітражного керуючого у справі про банкрутство	
3.1. Правове становище арбітражного керуючого у справі про банкрутство	25
3.2. Права та обов'язки арбітражного керуючого	25
3.3. Вимоги до арбітражного керуючого	26
3.4. Відповідальність арбітражних керуючих	27
3.5. Винагорода та відшкодування витрат арбітражного керуючого	28
3.6. Призначення та відсторонення арбітражного керуючого.	30
3.7. Відсторонення арбітражного керуючого	31
3.8. Тимчасове зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого.....	32
3.9. Саморегулівна організація арбітражних керуючих	34
3.10. Функції та повноваження саморегулівної організації арбітражних керуючих.....	36
Тема 4. Провадження у справі про банкрутство	
4.1 Юрисдикція, підсудність, підстави для відкриття провадження у справі про банкрутство	37
4.2 Алгоритм провадження у справі про банкрутство	37
4.3 Подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство.	38
4.4 Ухвала про прийняття заяви про відкриття провадження у справі	39
4.5 Відмова, повернення, відкликання заяви про відкриття провадження у справі.....	40
4.6 Відзив боржника	41
4.7 Підготовче засідання.....	42

4.8	Правові наслідки відкриття провадження у справі про банкрутство	43
4.9	Забезпечення вимог кредиторів.....	43
4.10	Розгляд позовних вимог конкурсних кредиторів до боржника.	45
4.11	Попереднє засідання суду	48
4.12	Збори кредиторів та комітет кредиторів	49
4.13	Підсумкове засідання суду	52
4.14	Мораторій на задоволення вимог кредиторів.	53
4.15	Визнання недійсними правочинів боржника	55
4.16	Правонаступництво	55

Тема 5. Судові та позасудові процедури у справі про банкрутство

5.1.	Заходи щодо запобігання банкрутству боржника - юридичної особи та позасудові процедури.	56
5.2.	Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство.....	56
5.3.	Алгоритм проведення досудової санації	59
5.4.	Санація у справі про банкрутство.	60
5.5.	План санації боржника, строк дії процедури санації боржника.	61
5.6.	Права та обов'язки керуючого санацією	64
5.7.	Реструктуризація підприємства.....	65
5.8.	Продаж майна у процедурі санації.	67
5.9.	Звіт керуючого санацією, наслідки його розгляду комітетом кредиторів, судом	68
5.10.	Розпорядження майном боржника	70
5.11.	Ліквідаційна процедура.	73
5.12.	Наслідки визнання боржника банкрутом.	74
5.13.	Черговість задоволення вимог кредиторів	75
5.14.	Ліквідаційна маса	77
5.15.	Звіт ліквідатора	77
5.16.	Продаж майна в провадженні справи про банкрутство.	78
5.17.	Закриття провадження у справі про банкрутство	83
5.18.	Оскарження судових рішень у процедурі банкрутства	83

Тема 6. Особливості провадження у справах про банкрутство окремих категорій боржників

6.1.	Особливості банкрутства страховиків.	85
6.2.	Особливості банкрутства професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків.	87
6.3.	Особливості банкрутства боржника, який має зобов'язання за облігаціями за участю адміністратора за випуском облігацій	89
6.4.	Особливості банкрутства небанківських надавачів платіжних послуг.....	90
6.5.	Особливості банкрутства суб'єкта підприємницької діяльності, який є стороною одного або кількох правочинів, вчинених з посиланням на обов'язковість угоди щодо ліквідаційного нетінгу.	91
6.6.	Особливості банкрутства фермерського господарства.	93
6.7.	Особливості банкрутства державного підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державного власності перевищує 50 %.....	95
6.8.	Застосування процедур банкрутства, пов'язаних з іноземною процедурою банкрутства.....	97

Тема 7. Відновлення платоспроможності фізичної особи

7.1. Загальний алгоритм банкрутства фізичної особи.....	103
7.2. Арбітражний керуючий у справах про неплатоспроможність фізичної особи	103
7.3. Підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможності	105
7.4. Документи для відкриття провадження у справі	106
7.5. Відкриття провадження у справі про неплатоспроможність.	108
7.6. Забезпечення вимог кредиторів.	109
7.7. Мораторій на задоволення вимог кредиторів. Виявлення кредиторів та попереднє засідання суду.....	110
7.8. Попереднє засідання суду	111

Тема 8. Реструктуризація боргів боржника

8.1. Збори кредиторів у процедурі реструктуризації боргів боржника	111
8.2. План реструктуризації боргів.	113
8.3. Борги, що не підлягають реструктуризації.	114
8.4. Затвердження плану реструктуризації боргів боржника.	114
8.5. Виконання плану реструктуризації боргів боржника.	117

Тема 9. Визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника

9.1. Загальний алгоритм визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника.....	119
9.2. Майно боржника у процедурі погашення боргів боржника.	119
9.3. Порядок задоволення вимог кредиторів.	121
9.4. Наслідки закриття провадження у справі банкрутство.	122
9.5. Провадження у справах про неплатоспроможність окремих категорій фізичних осіб.....	123

Список літератури	124
--------------------------------	------------

Вступ

Інститут банкрутства є важливим, невід'ємним, атрибутом ринкової економіки. Його завданнями є врегулювання боргових зобов'язань і відновлення платоспроможності юридичних та фізичних осіб. Основним призначенням і передумовами його виникнення виступають необхідність урегулювання й узгодження інтересів суб'єктів господарської діяльності для їх реалізації майнових прав і задоволення інтересів у системі економічних відносин із метою забезпечення сталого збалансованого розвитку економіки.

Так, створюючи суб'єкт господарювання, ніхто не може бути впевненим у подальшому успіху роботи підприємства, бо в будь-який час з об'єктивних чи суб'єктивних причин суб'єкт господарювання може опинитися у стані неплатоспроможності. Зокрема, у процесі господарювання може змінитися економічна ситуація, яка склалася на ринку стосовно попиту, пропозиції, рівня цін, товарних запасів, становища основних фірм конкурентів, тобто кон'юнктура ринку не «законсервована», не стала, бо з'являються нові «гравці», міняються правила гри на ринку, що може призвести до негативних наслідків для будь-якого суб'єкта господарювання.

Банкрутство в ринковій економіці виконує дві функції: усунення з ринку неефективних суб'єктів підприємницької діяльності, або надання таким суб'єктам шанс відродити, оздоровити свою діяльність на ринку у разі виникнення лише тимчасових фінансових труднощів. На сьогодні наявність врегульованих законодавством відносини неплатоспроможності (банкрутства), норми якого складають інститут господарського права України, є обов'язковою умовою функціонування ринкових відносин.

Досвід правового регулювання процедур банкрутства в різних країнах не дає можливості виявити й обрати єдину оптимальну модель регулювання цього інституту. Враховуючи певні фактори, такі як правові традиції, приналежність до різних правових сімей, економічна ситуація в країні та інші, а також залежно від привілеїв стосовно захисту прав та інтересів боржника чи кредитора, у світі вирізняють британську (прокредиторську) й американську (продебіторську) моделі, тобто правові системи, які або захищають в більшій мірі інтереси боржника або кредитора. За британською моделлю - банкрутство розглядалось як спосіб повернення боргів кредиторам за рахунок коштів, наявних у боржника та його ліквідації як суб'єкта господарювання. Суттю американської моделі є здійснення санації підприємства з метою його реабілітації та відновлення платоспроможності.

В умовах ринкової економіки одним із пріоритетів державної політики є оздоровлення господарського середовища. Від діяльності держави за цим напрямом залежить, насамперед, поліпшення бізнес-середовища та інвестиційного іміджу країни. Наприклад, цьому сприяє ефективне функціонування інституту банкрутства. Якщо ж економіка виводиться з кризового стану, то потрібний механізм противаги, спрямований на відновлення платоспроможності підприємств-боржників.

Направленість врегулювання відносин неплатоспроможності (банкрутства) в Україні змінювало свій вектор у процесі еволюції законодавства про банкрутство від продебіторської до прокредиторської системи, проте головною ціллю інституту банкрутства залишається - врегулювання відносин неплатоспроможності та захист ринку від неефективних суб'єктів господарювання та надання можливості "оздоровчих" методів для суб'єктів господарювання, які опинилися під загрозою неспроможності сплатити свої борги перед кредиторами.

На заміну Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, у 2018 році було прийнято "Кодекс України з процедур банкрутства", що на сьогодні є основним спеціальним актом законодавства, щодо питань неплатоспроможності та банкрутства та є базовим джерелом врегулювання відносин у цій сфері, та поєднує у собі норми матеріального та процесуального права.

Тема 1.

Поняття інституту банкрутства. Виникнення та розвиток процедур банкрутства

1.1. Поняття та правова природа неплатоспроможності (банкрутства).

Банкрутство – це супутник і невід’ємний елемент ринкової економіки.

Варто зауважити, що у стані неплатоспроможності може опинитися суб’єкт господарювання будь-якою форми власності й будь-якої організаційно-правової форми. У той же час процес визнання банкрутом або відновлення платоспроможності відрізнятиметься лише порядком застосування до суб’єктів судових процедур розгляду справи. Є певні особливості щодо процедури деяких суб’єктів господарювання, спеціальний порядок та вимоги до арбітражних керуючих.

Система норм, що регламентують відносини, пов’язані з банкрутством, являє собою господарсько-правовий інститут, якому властиве поєднання публічно-правових і приватноправових засад.

Варто зауважити, що у стані неплатоспроможності може опинитися суб’єкт господарювання будь-якою форми власності й будь-якої організаційно-правової форми. У той же час процес визнання банкрутом або відновлення платоспроможності відрізнятиметься лише порядком застосування до суб’єктів судових процедур розгляду справи. Є певні особливості щодо процедури деяких суб’єктів господарювання, спеціальний порядок та вимоги до арбітражних керуючих.

Початок становлення інституту банкрутства в Україні співпадає із створенням власного вітчизняного законодавчого масиву незалежної України та становленням ринкової орієнтації вітчизняної економіки. Основними принципами ринкової економіки стають принципи підприємництва: самостійність та ризиковість підприємницької діяльності.

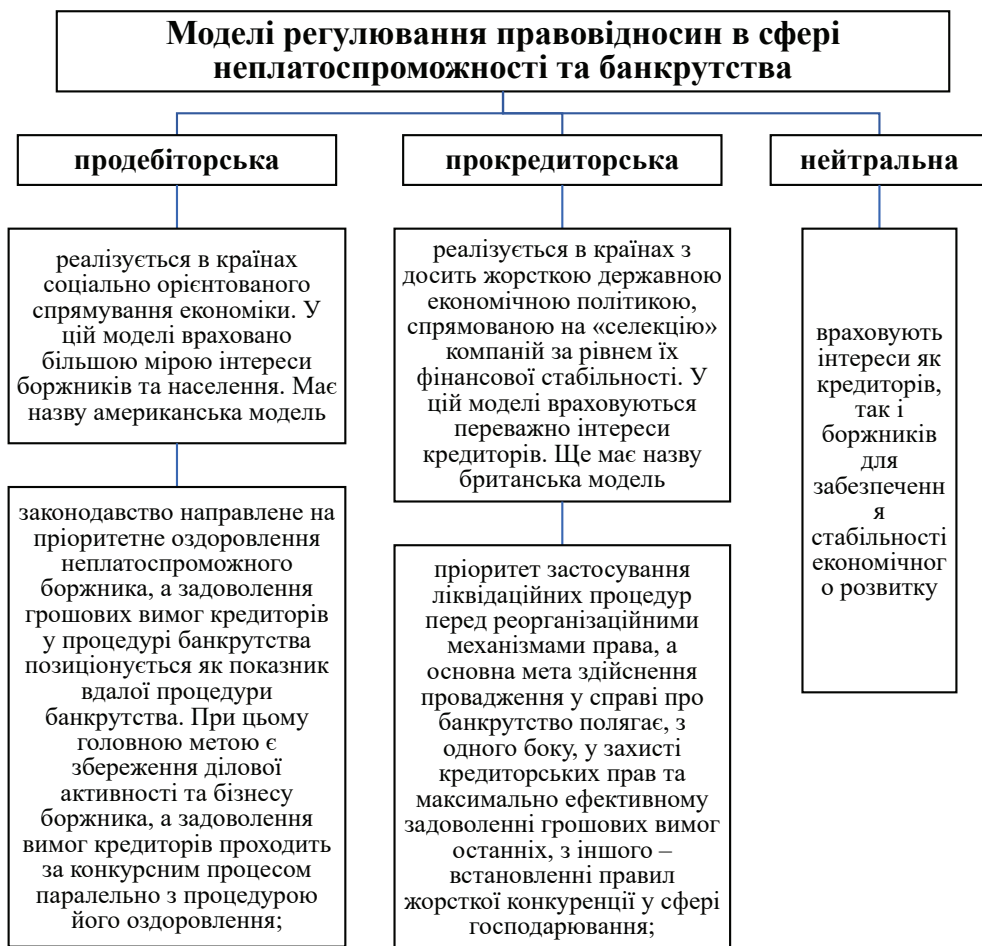
Досвід правового регулювання процедур банкрутства в різних країнах не дає можливості виявити й обрати єдину оптимальну модель регулювання цього інституту. Враховуючи певні фактори, такі як правові традиції, приналежність до різних правових сімей, економічна ситуація в країні та інші, а також залежно від привілеїв стосовно захисту прав та інтересів боржника чи кредитора, у світі вирізняють британську (прокредиторську) й американську (продебіторську) моделі.

1.2. Моделі регулювання правовідносин в сфері неплатоспроможності та банкрутства

Метою **продебіторської** є реабілітація підприємства й відновлення його платоспроможності, або прагнення вигідно продати активи боржника, при цьому зберегти функціонування підприємства. Йдеться про прагнення і намагання передусім зберегти цілісність підприємства-боржника, а також робочі місця, що є вигідним, в першу чергу, для економіки у цілому.

Прокредиторська система діє зовсім інакше, протилежно цьому, бо виходить з презумпції недобросовісності боржника, а отже, відповідальність за всі фінансові негаразди боржника покладається на його керівників.

Не можна оминати увагою ще однієї моделі, так званого **нейтрального законодавства**, коли держава прагне врахувати інтереси і боржника, і кредиторів. У цьому випадку закон не надає явних переваг одній стороні на шкоду інтересам іншої.

1.3. Історія розвитку питання законодавчого регулювання відносин неплатоспроможності та банкрутства в Україні

Початок становлення інституту банкрутства в Україні співпадає із створенням власного вітчизняного законодавчого масиву незалежної України та становленням ринкової орієнтації вітчизняної економіки. Основними принципами ринкової економіки стають принципи підприємництва: самостійність та ризиковість підприємницької діяльності.

На сьогодні наявність врегульованих законодавством відносин неплатоспроможності (банкрутства), норми якого складають інститут господарського права України, є обов'язковою умовою функціонування ринкових відносин.

Направленість врегулювання відносин неплатоспроможності (банкрутства) в Україні змінювало свій вектор у процесі еволюції законодавства про банкрутство від продебіторської до прокредиторської системи, проте головною ціллю інституту банкрутства залишається - врегулювання відносин неплатоспроможності та захист ринку від неефективних суб'єктів господарювання та надання можливості "оздоровчих" методів для суб'єктів господарювання, які опинилися під загрозою неспроможності сплатити свої борги перед кредиторами.

14 травня 1992 р.

Прийняття ЗУ «Про банкрутство» № 2344-ХІІ

Визначав лише загальні положення системи державного регулювання неплатоспроможності

Не приділено уваги необхідності створення державного органу з регулювання процедури банкрутства

- спрямований на захист переважно інтересів кредиторів -юридичних осіб, а також із браком економічного обґрунтування такого захисту.
- застосовування тільки ліквідації, що нівелювало інтереси підприємств-боржників щодо розробки та реалізації програм фінансового оздоровлення та пошуку компромісних рішень при вирішенні питань з кредиторами.
- сприяння формуванню механізму привласнення майна за рахунок збільшення кількості збанкрутілих підприємств.

17 червня 1996 р. Створено Агентство з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій

було центральним органом виконавчої влади, підпорядкованим Кабінету Міністрів України.

Агентство забезпечувало розроблення та реалізацію державної політики, спрямованої на запобігання банкрутству суб'єктів підприємницької діяльності.

Основними завданнями Агентства були

реалізація заходів щодо запобігання банкрутству підприємств та організацій;

проведення за участю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади аналізу фінансово-господарського становища підприємств та організацій, майно яких перебуває в державній власності, з метою визначення неплатоспроможних підприємств та організацій;

ведення реєстру неплатоспроможних підприємств та організацій, майно яких перебуває у державній власності;

здійснення функцій щодо управління майном підприємств та організацій, занесених до реєстру;

У Господарському кодексі України питанню банкрутства присвячений розділ 23 “Визнання суб'єкта підприємництва банкрутом”. Зокрема, стаття 209 визначає, що суб'єкт буде визнаний банкрутом у випадку неспроможності виконати свої грошові зобов'язання перед іншими особами, територіальною громадою або державою інакше як через відновлення його платоспроможності.

01 січня 2000 р.

Набрання чинності ЗУ № 784-ХІУ «Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом»

Не дарма законодавець називає Закон України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”, висуваючи при цьому на перший план різні способи та методи відновлення платоспроможності боржника. І якщо ці методи не призвели до відновлення платоспроможності, то тільки в цьому разі передбачена процедура ліквідації.

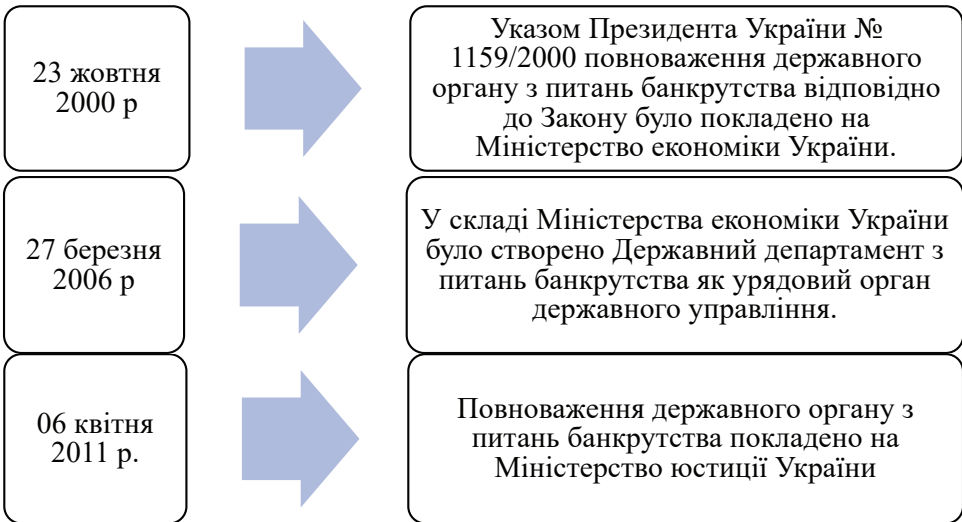
Закон був направлений на відновлення платоспроможності боржника. Надзвичайно велику роль у законі відведено процедурі досягнення мирової угоди між боржником і кредиторами, а також санації боржника з метою його фінансово-господарського оздоровлення.

- чітке визначення умов та порядку визнання боржника банкрутом;
- чітке визначення умов та порядку відновлення платоспроможності боржника та проведення процедури ліквідації з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів;
- подальший розвиток самого поняття «банкрутство» - це визнання господарським судом неспроможності боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури;
- законодавче закріплення існування державного органу з питань банкрутства та встановлення його повноважень, завдань, функцій, відповідальності.

Законом врегульовано особливості застосування процедур банкрутства до окремих категорій суб'єктів підприємницької діяльності – містоутворювальних, особливо небезпечних, сільськогосподарських підприємств, страховиків, професійних учасників ринку цінних паперів, суб'єкта підприємницької діяльності – громадянина, а також відсутнього боржника.

Зміна з прокредиторської політики регулювання питань на продебіторську

зниження ефективності державної регуляторної політики

19 січня 2013 р Набрання чинності ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 4212-УІ

- скасування ліцензування діяльності арбітражних керуючих та заборони їх діяльності без наявності договору страхування ризиків;
- припинення процедури банкрутства за відсутності боржника;
- розширення компетенцій господарського суду (може встановлювати всі майнові права);
- розширення переліку підстав для оскарження угод боржника ще до порушення судової справи про банкрутство
- покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язання боржника (у разі недостатності його майна для задоволення вимог кредиторів) на учасників або акціонерів, що підвищує рівень відповідальності останніх при аналізі та оцінці результатів фінансової діяльності підприємства;
- підвищення рівня поінформованості кредиторів щодо процедури банкрутства божника через офіційне оприлюднення оголошення про порушення справи про банкрутство на офіційному веб-сайті Вишого господарського суду України в мережі Інтернет, що сприяло пришвидшенню процесу банкрутства, підвищенню рівня достовірності інформації щодо кількості кредиторів та обсягу майнових претензій;
- визначення порядку задоволення вимог тільки конкурсних кредиторів, яких визнано господарським судом і перелік яких міститься в реєстрі вимог кредиторів, що підвищило рівень правової грамотності суб'єктів господарювання в частині укладання та оскарження умов господарських угод;

Міністерством юстиції затверджено положення про Єдину базу даних підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство. Єдина база даних являє собою автоматизовану базу даних, що міститиме інформацію про суб'єктів підприємницької діяльності, відносно яких триває або завершена процедура банкрутства. У разі припинення провадження у справі про банкрутство відомості по кожному боржнику зберігатимуться в Єдиній базі даних протягом п'яти років.

1.4 Сучасний етап законодавчого регулювання відносин неплатоспроможності та банкрутства. Новели у законодавстві

18 жовтня 2018 р. був прийнятий, а було введено в дію 21.10.2019 року Кодекс України з процедур банкрутства. Кодекс більшою мірою спрямований на захист кредиторів. Кредитор може ініціювати процедуру банкрутства за наявності будь-якої суми боргу та без обмежень строків щодо непогашення заборгованості.

У разі банкрутства фізичних осіб, то закладений у Кодексі бар'єр для багатьох українців є дуже високим. Умови такі: розмір прострочених зобов'язань - не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати; припинення погашення кредиту або здійснення планових платежів у розмірі 50 відсотків місячних платежів за кожним договором; наявність ухвали про виконавче провадження про відсутність майна; підтвердження обставин, що боржник не зможе виконати грошові зобов'язання.

Кодекс має за мету спростити повернення кредиторами своїх коштів, прискорити процедурні питання та забезпечити прозорість продажу майна у банкрутстві.

Ключові відмінності та новели порівняно із Законом "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом"

Солідарна відповідальність керівника боржника за незаявлення

Продовжено підозрілий період для скасування правочинів боржника, додаткова підстава

Строковий період у процедурі розпорядження майном

Об'єднання мирової угоди та санації в єдину процедуру;

Продаж майна в системі Prozorro

Споживче банкрутство (банкрутство фізичної особи)

Саморегулівна організація арбітражних керуючих